

KELEMEN MIKES

TÜRKİYE MEKTUPLARI

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
IV/A-2.2.8 Dizi-Sayı: 8¹

KELEMEN MIKES
TÜRKİYE MEKTUPLARI

Tercüme
Sadrettin KARATAY

Gözden Geçirilmiş
2. Baskı



ANKARA, 2022

Mikes, Kelemen, 1690-1761

Türkiye mektupları / Kelemen Mikes; tercüme Sadrettin Karatay. — Gözden geçirilmiş 2. baskı.

Türk Tarih Kurumu yayınları; IV/A-2-2.8. Dizi-Sayı: 8¹

İndeks var.

ISBN 978-975-16-2858-9

1. Rákóczi Ferenc II (Transilvanya Prensi; 1676-1735).

2. Osmanlı İmparatorluğu _ Seyahat ve tasvirler _ 1800 öncesi çalışmalar.

I. E.a. II. Karatay, Sadrettin, 1899-1964, çeviren. III. Dizi.

956.10153

327.5610439

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunun 30.09.2021 tarihli ve 827/10 sayılı kararı gereği 1000 adet basılmıştır.

ISBN:978-975-16-2858-9

Özgün Adı: Törökorszàgi Levelek

Son Okuma & Düzelti: Dr. Ebru ONAY

Kapak Tasarımı: Emine ÇAKIR

Baskı

Sarıyıldız Ofset Ltd.Şti.

İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 1358. Sokak No: 31 Ostim / ANKARA

Tel: (0 312) 395 99 94-95

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	XIII
1. MEKTUP.....	1
2. MEKTUP.....	2
3. MEKTUP.....	3
4. MEKTUP.....	4
5. MEKTUP.....	6
6. MEKTUP	8
7. MEKTUP.....	9
8 MEKTUP	10
9. MEKTUP.....	11
10. MEKTUP.....	13
11. MEKTUP.....	13
12. MEKTUP.....	14
13. MEKTUP.....	15
14. MEKTUP.....	17
15. MEKTUP.....	18
16. MEKTUP.....	19
17. MEKTUP.....	20
18. MEKTUP.....	21
19. MEKTUP.....	22
20. MEKTUP.....	23
21. MEKTUP.....	24
22. MEKTUP.....	25

23. MEKTUP.....	26
24. MEKTUP.....	27
25. MEKTUP.....	29
26. MEKTUP.....	30
27. MEKTUP.....	31
28. MEKTUP.....	33
29. MEKTUP.....	34
30. MEKTUP.....	35
31. MEKTUP.....	36
32. MEKTUP.....	37
33. MEKTUP.....	39
34. MEKTUP.....	41
35. MEKTUP.....	42
36. MEKTUP.....	43
37. MEKTUP.....	46
38. MEKTUP.....	50
39. MEKTUP.....	51
40. MEKTUP.....	53
41. MEKTUP.....	53
42. MEKTUP.....	55
43. MEKTUP.....	62
44. MEKTUP.....	64
45. MEKTUP.....	65
46. MEKTUP.....	67
47. MEKTUP.....	68
48. MEKTUP.....	69
49. MEKTUP.....	70

50. MEKTUP.....	71
51. MEKTUP.....	72
52. MEKTUP.....	74
53. MEKTUP.....	76
54. MEKTUP.....	78
55. MEKTUP.....	80
56. MEKTUP.....	82
57. MEKTUP.....	84
58. MEKTUP.....	87
59. MEKTUP.....	88
60. MEKTUP	90
61. MEKTUP	93
62. MEKTUP	95
63. MEKTUP	99
64. MEKTUP	102
65. MEKTUP	103
66. MEKTUP	105
67. MEKTUP	106
68. MEKTUP	107
69. MEKTUP	109
70. MEKTUP.....	111
71. MEKTUP.....	113
72. MEKTUP.....	115
73. MEKTUP.....	117
74. MEKTUP.....	119
75. MEKTUP.....	121
76. MEKTUP.....	123

77. MEKTUP.....	125
78. MEKTUP.....	127
79. MEKTUP.....	128
80. MEKTUP	131
81. MEKTUP	134
82. MEKTUP	135
83. MEKTUP	136
84. MEKTUP	137
85. MEKTUP	139
86. MEKTUP	141
87. MEKTUP	143
88. MEKTUP	144
89. MEKTUP	145
90. MEKTUP.....	145
91. MEKTUP.....	147
92. MEKTUP.....	150
93. MEKTUP.....	152
94. MEKTUP.....	153
95. MEKTUP.....	155
96. MEKTUP.....	157
97. MEKTUP.....	160
98. MEKTUP.....	163
99. MEKTUP.....	164
100. MEKTUP.....	169
101. MEKTUP.....	170
102. MEKTUP.....	171
103. MEKTUP.....	172

104. MEKTUP.....	173
105. MEKTUP.....	175
106. MEKTUP.....	176
107. MEKTUP.....	177
108. MEKTUP.....	178
109. MEKTUP.....	180
110. MEKTUP.....	181
111. MEKTUP.....	182
112. MEKTUP.....	182
113. MEKTUP.....	184
114. MEKTUP.....	184
115. MEKTUP.....	185
116. MEKTUP.....	186
117. MEKTUP.....	187
118. MEKTUP.....	189
119. MEKTUP.....	191
120. MEKTUP.....	191
121. MEKTUP.....	192
122. MEKTUP.....	194
PRENS JOZEF RAKOCZI'NİN BU MEMLEKETE GELİŞİNE DAİR MEKTUPLAR.....	194
123. MEKTUP.....	194
124. MEKTUP.....	195
125. MEKTUP.....	195
126. MEKTUP.....	197
127. MEKTUP.....	197
128. MEKTUP.....	198

129. MEKTUP.....	199
130. MEKTUP.....	201
131. MEKTUP.....	202
132. MEKTUP.....	202
133. MEKTUP.....	203
134. MEKTUP.....	203
135. MEKTUP.....	204
136. MEKTUP.....	204
137. MEKTUP.....	206
138. MEKTUP.....	206
139. MEKTUP.....	208
140. MEKTUP.....	209
141. MEKTUP.....	210
142. MEKTUP.....	211
143. MEKTUP.....	212
144. MEKTUP.....	213
145. MEKTUP.....	214
146. MEKTUP.....	214
147. MEKTUP.....	216
148. MEKTUP.....	217
149. MEKTUP.....	218
150. MEKTUP.....	220
151. MEKTUP.....	222
152. MEKTUP.....	223
153. MEKTUP.....	223
154. MEKTUP.....	224
155. MEKTUP.....	225

156. MEKTUP.....	226
157. MEKTUP.....	227
158. MEKTUP.....	229
159. MEKTUP.....	229
160. MEKTUP.....	230
161. MEKTUP.....	231
162. MEKTUP.....	232
163. MEKTUP.....	233
164. MEKTUP.....	233
165. MEKTUP.....	234
166. MEKTUP.....	235
167. MEKTUP.....	236
168. MEKTUP.....	236
169. MEKTUP.....	237
170. MEKTUP.....	238
171. MEKTUP.....	238
172. MEKTUP.....	239
173. MEKTUP.....	240
174. MEKTUP.....	241
175. MEKTUP.....	242
176. MEKTUP.....	243
177. MEKTUP.....	243
178. MEKTUP.....	245
179. MEKTUP.....	246
180. MEKTUP.....	247
181. MEKTUP.....	248
182. MEKTUP.....	249

183. MEKTUP.....	251
184. MEKTUP.....	252
185. MEKTUP.....	253
186. MEKTUP.....	254
187. MEKTUP.....	255
188. MEKTUP.....	256
189. MEKTUP.....	257
190. MEKTUP.....	259
191. MEKTUP.....	260
192. MEKTUP.....	261
193. MEKTUP.....	262
194. MEKTUP.....	263
195. MEKTUP.....	263
196. MEKTUP.....	264
197. MEKTUP.....	264
198. MEKTUP.....	265
199. MEKTUP.....	265
200. MEKTUP.....	267
201. MEKTUP.....	268
202. MEKTUP.....	269
203. MEKTUP.....	270
204. MEKTUP.....	271
205. MEKTUP.....	272
206. MEKTUP.....	273
207. MEKTUP.....	274
DİZİN.....	277

ÖN SÖZ

Kelemen Mikes, Erdel’de, sonra vilayet hâline gelen Haromszék’in Zagon köyünde 1690 yılında doğmuştur. Kibar bir Sekel ailesindendir. Babası Pal Mikes, anası Eva Torma’dır. Imre Thököly’ün yaranından olan babası, Avusturya generallerinden Heister tarafından çeşitli eziyetlerle öldürüldüğü zaman o daha çocuktur. Anası sonra Katolik dininden olan bir asilzadeye varınca oğlu ile beraber Katolik dinine dönmüştür. II. Fransuva Rakoczi beylik¹ sandalyesini işgal için 1707’de Erdel’e geldiği zaman, ailesi, 17 yaşındaki Mikes’i Bey’in maiyetine vermiştir. Mikes bir daha o muhitten ayrılmamıştır. Her ne kadar Satmar Barışı’ndan sonra ilan edilen umumi aften faydalanarak çiftliğine, anasının ve akrabasının yanına dönebilir idiyse de yine de gurbet hayatına atılmış çünkü – kendi söylediği gibi – Efendi’sine, Rakoczi’ye çok bağlıdır. Mikes, Avusturya’ya karşı yaptığı uzun istiklal savaşlarına artık devamı edemeyecek hale geldiği için memleketini terk etmek zorunda kalan II. F. Rakoczi ile önce Lehistan’a, 1713 başlarında Fransa’ya gitmiş ve 1717’ye kadar orada kalmıştır. Fransa’da bu beş yıl kalış Mikes’in manevi gelişmesinde son derece tesirli oluyor. Mükemmel Fransızca öğreniyor, Fransız irfanından faydalaniyor, oradan aldığı intibalar onun keskin zekâsı üzerinde derin izler bırakıyor. Efendi’si o sırada teselliye din sahasında aramakta, memleketine muzaffer olarak dönebilmek için talihin dönmesini beklemektedir fakat umudu ve onunkiyle beraber maiyetinin umutları da boşa çıkmıştır. 1715’te toplanan Diyet Meclisi memleketlerini terk etmiş olan Macarları vatan haini ilan etmiş olduğu gibi artık Fransızlardan yardım göremeyecek de anlaşılmaktadır.

III. Ahmed’in daveti bu şartlar altında bir kurtuluş sayılıyor. K. Mikes hayli zahmet ve mahrumiyet arasında, Efendi’sinin yanında Türkiye’ye bu suretle geliyor. Sığıntı Macarlar Gelibolu’da karaya çıkıyor, Gelibolu’dan Edirne’ye geçerek Macaristan’da isyan bayrağını açabilecekleri zamanı orada, heyecanla bekliyorlar fakat 1718 Pasarofça Muahedesi umutlarını suya düşürüyor. Türk Padişahı onları önce Boğaziçi’ne, sonra Tekirdağ’a yerleştiriyor. Tekirdağ’da Macarlara ayrı bir sokak tahsis ediliyor ki bugün de mev-

¹ II. Fransuva Rakoczi Osmanlı tarihinde “kral” diye de anılır fakat Macar tarihinde ve Macarca eserlerde kral denmediği için biz de tercümede, kendisine Macarlar tarafından verilen “fejedelem” unvanının en münasip karşılığı olan “bey” sözünü kullandık.

cut olan bu “Macar Sokağı” gittikçe çoğalan gurbettede Macarların merkezi, sığıntı yerleri olmuştur. İlk zamanlarda alışılmadık muhit, dil, âdetler bakımından burada hayli sıkıntı çekiyorlarsa da Türk Sultanı’nın hayırsever yardımını sayesinde maddi cihetten bir eksiklik duymuyorlar. Rakoczi’nin başmabeyincisi olan Kelemen Mikes de artık yavaş yavaş kendini bu hayata uyduruyor. Fransız kültürü ile olan münasebeti devam etmektedir. İstanbul’da iken Fransız Elçisi’ni ve karısını sık sık ziyaret ediyor, Tekirdağ’da yine bir Fransızla, César da Saussure ile tanışıyor. Kendi eserini yazarken Mikes bu adamın notlarından faydalanıyor. Öte yandan anası, oğlunun memlekete dönmemesi için uğraşmaktadır; yazdığı mektupta onun da bu uğurda mümkün olanı yapması için oğluna yalvarıyor fakat Mikes, Bey’den ayrılamaz. Zaten bir genç kıza, Rakoczi’nin maiyet adamlarından Köszeghy’nin kızı Suzi’ye gönül vermiştir ve memleketine dönmek için bu bile yeter sebeptir fakat bu sevgili, zavallı Mikes’e o sıralarda dul kalmış olan yaşlı Kont Nikola Becsényi’yi tercih ederek ona varıyor. Çok geçmeden Bercsényi ölünce Mikes yine boş yere umuda düşüyor çünkü Suzi konteslik unvanına fazla değer vererek Lehistan’a, kocasının malikânesine göç ediyor. Tekirdağ’da ise hayat pek sessiz, kayda değer hadise yok gibi... Bir ara Rakoczi’nin küçük oğlu, arkalarından oraya geliyorsa da çok geçmeden Fransa’ya dönüyor, “babasının oğlu değil”, Macarca bile bilmiyor. Derken Lehistan Kralı’nın ölümü sönük umutlarına can verir gibi oluyor; sığıntılar talihlerinin dönmesini harpten bekliyorlar ama nafi! 1735 yılı Nisan’ının 8’inde, Büyük Cuma günü Mikes hayatının en büyük felaket uğruyor: Rakoczi ölüyor. Tekirdağ hayatı şimdi daha hüznölüdür. Rakoczi’nin büyük oğlundan bir şeyler bekliyorlar fakat Jozef babasının tam zıddıdır, kendisinden hoşlanmıyorlar, her zaman sabırlı ve müsamahacı olan Mikes bile onun hakkında iyi bir şey söyleyemiyor. Her ne kadar Babıali 1738’de onu Erdel Beyi tanıyarak Osmanlı ordusunda vazife verip Erdel’e yolluyorsa da bu iş yüzüstü kalıyor. Mikes bu maceralı yolculuktan tek bir güzel hatıra ile dönüyor. Yalnız “memleketinin hırkasını” yani yıllardır hasretini çektiği Erdel’in karlı dağlarını görüyor... O sırada Mikes’i elçilikle Boğdan’a yolluyorlar. Bükreş’e uğruyor ve nihayet birçok mahrumiyetlerden ve hastalıklardan sonra Tekirdağ’daki yurduna dönüyor. Yeniden yapılan bir barış ona ve arkadaşlarına son darbe oluyor. Zavallı sığıntılar son olarak sönük bir umuda bağlanmışlardır. Marie-Thérèse adlı Kraliçe’ye arzu hâller gidiyor, af için yalvarıyorlar fakat genç Kraliçe

bunları duymak bile istemiyor ve yalvarışlarına şu yolda cevap veriyor: *Ex Turcia nulla redemptio* (Türkiye’den dönüş yoktur). Anası ve Suzi’si artık hayatta değiller. Rakoczi ile gelmiş olan Tekirdağlı Macarlar birer birer ölüyorlar. Mikes nihayet tek başına kalıyor. Babıali orada bulunan, sonradan gelme sığıntıların başına onu başbuğ seçiyor. Son sevinci, akrabasıyla mektuplaşmasına müsaade ediyorlar. 1761 yılı Ekim’in 2’sinde vebadan ölüyor. Vücudunun kalıntısı pek çok arkadaşınıninkiyle beraber, zamanla yeri belirsizleşen bir mezarda yerli ölülerin kemikleriyle karışıp gidiyor...

Hayatının başlıca eseri olan *Türkiye Mektupları*, bir talih eseri olarak memleketine getiriliyor. Bu mektuplar güya, aslen Macar olup Çanakkale istihkâmlarını yapmış olan Fransız Generali Baron Fransuva Toth tarafından Tekirdağ’da bulunup Macaristan’a götürülmüştür. Bir söylentiye göre de bunları Horvath adlı bir ihtiyarın delaletiyle Mézaros ismindeki bir Macar bulmuştur. Mészaros Viyana’ya gittiği zaman bu el yazılarını orada Demeter Görög’e vermiş, ondan da Istvan Kulcsar’ın eline geçmiştir. Mektuplar ilk defa 1794’te bu Kulcsar tarafından bastırılmıştır. Eser uzun müddet dikkat çekmemiş ise de sonra birçok defa basılmış ve herkesçe sevilmiştir.

Eser 207 mektubu bir araya toplamıştır. Mikes bu mektuplarda, kendi görüşüne göre ne varsa, her şeyden bahseder. Türkiye’ye gelişlerini, Gelibolu’dan başlayarak Tekirdağ’a yerleşinceye kadar yaptıkları göçleri, kendi yaşayış tarzlarını, Türkiye’de gördüğü yerlerin, şehirlerin ahvalini, iktisadi ve zirai şartları, millî sosyal, idari âdetleri ve nihayet Avrupa’da geçen hadiseleri anlatır ve arada sözü yine kendi yaranına ve Efendi’sine getirir. Gelibolu’dan yazdığı ilk mektubu 10 Ekim 1717 tarihini taşımaktadır; son mektubunu ise 20 Aralık 1758’de Tekirdağ’da yazmıştır. Böylece mektuplar hemen yarım asrın intibalarını aksettirmektedir. Mikes bunları hatıra defteri gibi muntazam bir şekilde, belirli günlerde değil canı istediği zaman, âdetâ olayların üstüne yükselmiş olarak ve içinden geldiği gibi yazmıştır. Onun bazen uzun sessizliğe gömüldüğü de olur.

Mikes mektuplarında o kadar teklifsizdir ki uzun zaman bu mektuplar kendisine yazılmış olan Abla’nın, yani Kontes P.E.’nin hakikaten yaşamış olduğu sanılmıştır. Hâlbuki daha ilk okuyuşta bu bakımdan bizde şüphe uyanır. Mesela Mikes mektubunda Türk başşehirinde oturmakta olan ablasına yine orada, İstanbul’da olan işlerden bahseder, hatta doğrudan doğruya İs-

tanbul’da yazılmış mektupları da vardır. Bazen mektubunun tarihinden sonraya ait olayları yazdığı da olur. Son mektubunda ise mihnetle içinde geçen hayatına dönerek onu şöyle bir gözden geçirir ve nihayet sonunda bir “âmin”le ablasına veda eder vs.. Bunlar hep mektupların hakiki olmadığını, yani birine gönderilmek için yazılmadıklarını gösterir. Demek ki Mikes mektup tarzında bir edebî eser meydana getirmiştir. Onun zamanında bu tarz Fransızlarda çoktan ilerlemiş bulunuyordu ve Mikes, Paris’te kaldığı zaman bunlardan epeyce örnek görmüş olacaktı. Şu hâl tarz bakımından orijinal değildi fakat o, bu dıştan gayri de birçok şeyleri başka yerlerden almıştır. Mektuplarında o kadar hoş bir eda ile, güzel buluşlarla anlattığı fıkraların, hikâyelerin bir kısmı onun değildir. Ancak bu ödünç almalar onun hakiki intibalarıyla öyle ahenkli bir tarzda karışmıştır ki bunların aslı olanlarını olmayanlarından ayırmak ancak uzun incelemeler sayesinde mümkün olabilmiştir. Esere can veren ve bu ahenkli bütünü meydana getiren şey Mikes’in ruhundaki havadır.

Eserdeki bu hava gerçekten zengindir ve Macar edebiyatında tektir. Bunda, eşine az rastlanır bir şahsiyetin gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık çağılarına ait, gittikçe silikleşen fakat acılaşmayan mizahi zekâ, geniş ve barışçı dünya görüşü, dinci ruhu, kadere boyun eğişi ve yurduna karşı sarsılmaz bağlılığı dokunaklı bir tablo hâlinde gözümüzün önüne serilmektedir.

Tek başına kaldığı kederli anlarında bile onun hiçbir zaman yalnız kalmadığını görüyoruz. Kaderine küseceği yerde, o canlı hayaliyle kendisine sevimli bir çehre, nazlı bir abla yaratmış, ona bütün içini açmış, Efendi’sine ve en yakın arkadaşlarına karşı olamadığı kadar onunla teklifsiz olmuştur. Çağının en dokunaklı konuşmalarını içine alan mektupları bu bakımdan dünya edebiyatında bile eşsiz gibidir. Mektup veya konuşma tarzında şimdiye kadar başkaları tarafından pek çok eser meydana getirilmiştir fakat Mikes, mizahın ışığı altında hayatın bütün tragedyasını vermiştir. Onun mizahı gözyaşları arasında gülümser. Bazen bu gözyaşları geçici bir gülümseyişin hafiflettiği ve aydınlatığı fırtınalı duygulardan, kovalanan bir ruhun kara bulutlarından, kederden kopar. Bununla beraber bu gözyaşı sağanakları seyrek ve fırtına bulutlarının karartılarını da ancak uzaktan görürüz. Gerçekten hiçbir sarsıntıya uğramamış, sakin bir tabiatı vardır. O, hayat fırtınalarına dayanıklı olmakla tanınmış sekel yaratılışının nadir bir örneğidir.

Eserin büyük bir kıymeti de üslubudur. Bu üslup sade ve samimidir. Mikes, sanki ablası yanında imiş de onunla konuşuyormuş gibi mektuplarında teklifsiz ve açıktır. Onun, ablasının mektuplarının tabiatı ve üslubu hakkında 75'inci mektubunda yazdığı şeyler hakikatte kendi mektuplarına yaraşır ve *Türkiye Mektupları*'nın kısaca ifade edilmiş en güzel tavsifidir:

“... ama sizin mektuplarınız o kadar tatlı ki neredeyse kâğıdını bile yiyelim geliyor. Bu neden böyledir biliyor musunuz? Çünkü biz birbirimizi seviyoruz ve sevdiğimiz insanın mektubunu da severiz. Bir de siz düşündüğünüzü yazmasını iyi biliyorsunuz ve ufak bir şeyi bile o kadar güzel anlatıyorsunuz ki okuyanın gözünde büyüyor, hoşla gidiyor...”

Mektupların muhteşemliğine gelince... Bu bakımdan okuyucuyu onlarla baş başa bırakırız, yalnız şu kadarına işaret edelim ki bunlarda Mikes'in zamanında geçmiş birçok vakaya dair bilgi edinmek istememiz beyhudedir. Buna rağmen Tekirdağ mültecilerinin hayatını bize en yakından tanıtan yine o olmuştur. Onun verdiği, ruhundaki havaya göre değişiklikler gösteren tablolar sayesinde ki sürgün Macarların iç âlemlerini iyice görebiliyoruz.

Umarız ki okuyucu Mikes'in mektuplarının Türkçe tercümelerinde de, onun yukarıda işaret edilen değerlerini ve bunların delaletiyle Mikes'i ve arkadaşlarını sevgi ile anacaktır.

Sadrettin Karatay

